МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра технології виробництва і переробки продукції тваринництва та кінології

«Затверджую»

Завідувач кафедри
_____(Павленко Ю.М.)
«___»_____2020 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ (СИЛАБУС)

ОК 7. Біологія, утримання, годівля та профілактика захворювань собак

Спеціальність: *204 Технологія виробництва і переробки продукції тваринництва*

Освітня програма: *Кінологія*

Освітній ступень: *магістр*

Факультет: *біолого-технологічний*

2020 – 2021 навчальний рік

Робоча програма з дисципліни *«Біології, утримання, годівлі та профілактики захворювань собак»* для студентів за спеціальністю *204 Технологія виробництва і переробки продукції тваринництва.*

Розробник:
канд. с.-г. наук, ст. викладач ***Була Л.В.*** (_____)

Робочу програму схвалено на засіданні кафедри *ТВіППТ та кінології.*

Протокол від "01" червня 2020 року № 10

Завідувач кафедри _____**(Павленко Ю.М.)**

Погоджено:

Гарант освітньої програми_____(Павленко Ю.М.)

Декан факультету _____(Опара В.О.)
на якому викладається дисципліна

Декан факультету _____(Опара В.О.)
со якого належить кафедра

Методист відділу якості освіти,
ліцензування та акредитації _____

Зареєстровано в електронній базі: дата: 10.07. 2020 р.

© СНАУ, 2020 рік

©Була Л.В., **2020 рік**

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	**Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень**	**Характеристика навчальної дисципліни**	
		денна форма навчання	**заочна форма навчання**
Кількість кредитів – ***10***	Галузь знань: (шифр і назва) – ***20 Аграрні науки та продовольство***	***Нормативна***	
Модулів – 4	Спеціальність: 204 Технологія виробництва і переробки продукції тваринництва	**Рік підготовки:**	
Змістових модулів: 11		**2020-2021-й**	
Індивідуальне науково-дослідне завдання: -		**Курс**	
		1	1
		Семестр	
Загальна кількість годин - 300		1/2	1
		Лекції	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – самостійної роботи студента -	Освітній ступінь: магістр	60 год.	14 год.
		Практичні, семінарські	
		-	14 год.
		Лабораторні	
		60 год.	-
		Самостійна робота	
		180 год.	272 год.
		Індивідуальні завдання: ____год.	
		Вид контролю:	
		залік/екзамен	**екзамен**

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить (%):

для денної форми навчання - 95/51,1 (120/180)

для заочної форми навчання - 10,22/95 (105/272)

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета: метою вивчення дисципліни є формування у майбутніх фахівців глибоких теоретичних знань з питань особливостей морфології і фізіологічних процесів організму та діяльності вищої нервової системи собаки, формування поведінки, поведінкових реакцій тощо; опанування студентами знання про особливості годівлі та утримання собак, оцінку різних типів годівлі м'ясоїдних, формування у майбутніх фахівців достатніх теоретичних знань та практичних навичок з питань етології, патогенезу, діагностики та профілактики основних хвороб собак.

Завдання: формування у студентів глибоких теоретичних знань з питань анатомії і морфології собак, особливостей фізіологічних процесів організму собаки, процесів формування умовних та дії безумовних і умовних рефлексів, синтетичної діяльності вищої нервової системи, формування певної поведінки у собак. Сформувати у майбутніх фахівців здатність проектувати, організовувати та контролювати технологічні процеси вирощування, годівлі та утримання собак у державних та приватних розплідниках. Звернути особливу увагу на зооантропонозні хвороби, які потенційно небезпечні і для людей.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен:

знати: особливості будови органів і систем організму собаки; особливості фізіологічних процесів організму в цілому та регуляції життєдіяльності процесів у собак; особливості утворення рефлексів та формування поведінкових реакцій собак. Закономірності росту та розвитку собак; технологічні вимоги до утримання собак в приміщенні та на вулиці; правила утримання собак в місті; Закон про охорону тварин; класифікацію кормів та основні принципи нормованої годівлі собак. Етологію, патогенез, клінічні ознаки та особливості перебігу інфекційних, інвазійних та внутрішніх незаразних хвороб у собак різних порід і вікових груп.

вміти:використовувати знання з морфології і фізіології собаки як основу для вирішення наступних можливих шляхів використання собак; аналізувати дію і залежність організму від метаболічних процесів; оцінювати поведінку собак за показниками вищої нервової діяльності, формувати умовні рефлекси; розрізняти причини патологічних поведінкових реакцій за допомогою новітніх методологій, коригувати небажану поведінку тварин. Проектувати племінний та службовий розплідник собак та організовувати і контролювати його роботу. Складати раціон для різних вікових груп собак з різним типом годівлі. Впроваджувати в практику планові заходи специфічної профілактики інфекційних та інвазійних захворювань собак; діагностувати основні хвороби, а також надавати першу допомогу тваринам.

Програма навчальної дисципліни

(знаходиться на апробації, протокол засідання кафедри № 10 від 01.06.2020р.)

Змістовий модуль 1. Вступ. Анатомія та морфологія собаки.

Тема 1.Вступ. Зміст і значення дисципліни. Предмет і задачі дисципліни. Основні етапи формування знань про біологію і етологію собак.

Тема 2.Опорно-рухова система та шкіряний покрив.Остеологія. Осьовий скелет. Скелет голови (череп). Скелет кінцівок. Синдесмологія – вчення про з'єднання кісток. Міологія.Фасції та м'язи тулуба. Закономірності розподілу м'язів на суглобах. Встановлення взаємов'язку органів рухів. Шкіряний покрив собаки. Будова шкіри. Похідні шкіряного покриву.

Тема 3. Спланхнологія. Ангіологія. Загальні закономірності будови органів. Вивчення особливостей будови і топографії організму собаки. Будова системи травлення. Апарат дихання. Будова серцево-судинної системи. Органи сечовиділення та розмноження. Залози внутрішньої секреції. Вивчення правил одержання крові і оцінка її формули, вмісту гемоглобіну.

Змістовий модуль 2. Особливості фізіології собаки.

Тема 4. Фізіологія рухів та шкіряного покриву. Фізіологія м'язів та рухів. Фізіологія шкіри та залоз внутрішньої секреції. Ендокринні функції залоз внутрішньої секреції. Функції похідних шкіряного покриву. Лактація. Молоковіддача.

Тема 5. Фізіологія внутрішніх органів собаки.Фізичні властивості крові, Групи крові. Фізіологія серця. Особливості кровообігу у собак. Фізіологія дихання. Зовнішнє дихання. Регуляція дихання у собак. Фізіологія травлення та метаболізму речовин та енергії. Травлення у ротовій порожнині, шлунку, тонкому та товстому кишечнику. Обмін білків, жирів, вуглеводів, мінеральних речовин та види, вітамінів. Обмін енергії та терморегуляція.Видільні процеси. Регуляторна та видільна функція нирок. Вивчення моторики шлунку та кишок. Вивчення правил одержання сечі у тварин та її хімічний аналіз.

Змістовий модуль 3. Фізіологія вищої нервової діяльності собак.

Тема 6. Фізіологія нервової діяльності собак.Будова нервової системи. Органи чуття. Нервові центри та їх властивості. Рецептори та аналізатори собаки. Функціональні можливості та особливості. Пороги подразнення та інтенсивність відчуття. Аналітична і синтетична діяльність нервової системи.

Тема 7. Вища нервова діяльність собаки.Фізіологія ВНД як наука. Вчення академіка І.П. Павлова. Характеристика рефлекторної дуги. Умовні та безумовні рефлекси, їх класифікація і характеристика. Процеси регуляції нервових імпульсів. Загальні типи нервової системи, індивідуальна різниця проходження умовних рефлексів. Визначення типів ВНД. Основні реакції поведінки собак. Вивчення методів оцінки зовнішніх ознак нервової діяльності у собак.

Змістовий модуль 4. Етологічні особливості собак.

Тема 8. Форми поведінки собак. Класична етологія та зоопсихологія. Методи зоопсихологічних досліджень. Форми поведінки тварин (собак). Форми індивідуальної поведінки та їх функції (локомоція, харчування, дихання, терморегуляція та інш.). Репродуктивна поведінка. Вивчення форм індивідуальної поведінки собак. Соціальна поведінка тварин. Вивчення комунікації у псових. Вивчення наміру у поведінці собаки за їх зовнішнім виглядом. Еволюція психіки, проблеми інтелекту тварин. Елементи інтелектуальної поведінки тварин. Генетика поведінки. Вплив генетичних факторів на поведінку тварин. Спадковість основних форм поведінки.

Тема 9. Онтогенез та навчання тварин. Онтогенез та адаптивні функції поведінки. Вплив зовнішніх факторів на онтогенез поведінки. Інпринтинг. Депревація. Адатпивна роль різних форм поведінки. Навчання. Загальна характеристика процесу навчання. Навички тварин. Механізм навчання. Теорія оперантного навчання Б.Ф. Скінера. Вивчення методів розвитку базових інстинктів на основі яких формуються робочі якості собак. Вивчення зовнішніх умов, які сприяють належному розвитку поведінки у тварин. Коректування небажаної поведінки у тварин (за допомогою методикКаренПрайор).

Змістовий модуль 5. Патологічні типи поведінки тварин.

Тема 10. Патологічні типи поведінки тварин. Різноманітність патологій ВНД. Причини розвитку неврозів і патологій нервової діяльності, їх усунення. Агресія. Обстеження причин розвитку неврозів та патології у собаки, їх усунення. Вивчення методів коректування агресивної поведінки у собак.

Змістовий модуль 6. Особливості росту та розвитку собак.

Тема 11. Ріст та розвиток собак. Закономірності росту та розвитку собак. Фактори, які впливають на ріст та розвиток собак. Контроль за онтогенезом. Розвиток господарсько-корисних прикмет у собак.Розрахунок оперативного контролю розвитку молодняка собак. Визначення кондиції собак. Визначення віку цуценят по зубах та зовнішньому вигляді. Довголіття собак.

Змістовий модуль 7. Технологія утримання собак.

Тема 12. Правила утримання собак. Зоогігієнічні вимоги утримання собак. Обладнання міста утримання при індивідуальному і груповому розташуванні собак. Племінні та службові розплідники: вибір місця забудови, основні споруди, утримання приміщень. Планування племінного розплідника та організація його роботи. Планування розплідника службових собак та організація його роботи. Правила утримання собак у місті. Організації, які регулюють утримання собак. Закон про охорону тварин. Складання режиму утримання, годівлі та фізичних тренувань службових, племінних та спортивних собак. Особливості утримання цуценят-сиріт. Утримання старих та хворих собак.

Тема 13. Догляд за собаками. Щоденний огляд тварин. Гігієнічні заходи. Приладдя для утримання, чищення та дресирування собак. Техніка безпеки проведення санітарних заходів. Стрижка, тримінг та миття собак різних порід. Вплив фізичних вправ, дресирування та тренінгу на ріст та розвиток тварин. Моціон. Транспортування собак.

Змістовий модуль 8. Годівля собак.

Тема 14. Особливості травлення у собак. Особливості травлення у собак. Вплив годівлі на організм та здоров'я собаки. Значення поживних та біологічно-активних речовин для собак. Фактори, які впливають на перетравлення кормів.

Тема 15. Корми для собак. Класифікація кормів. Корми тваринного походження та їх поживна цінність. Рослинні корми та їх поживна цінність. Синтетичні азотовмісні речовини. Дріжджі, мінеральні та вітамінні добавки, антибіотики, біогенні речовини та їх цінність. Види промислових кормів для собак. Консерви та їх поживна цінність. Сухі комбіновані корми та їх поживна цінність. Інгредієнти сухого раціону. Промислове виробництво сухих кормів. Консерванти корму. Маркетингові концепції. Вивчення способів визначення поживних речовин у кормі. Смакова якість та поїдаємось кормів. Оцінка якості натуральнихта промислових кормів. Маркування упаковки корму. Гарантійний та органолептичний аналіз. Вартість корму. Промислові корми відомих зарубіжних фірм.Промислові корми вітчизняних фірм. Ветеринарні дієти для собак.

Змістовий модуль 9. Нормована годівля собак.

Тема 16. Нормована годівля собак. Основні принципи нормованої годівлі собак. Норми годівлі собак різних вікових груп, різної робочої спеціалізації, з урахуванням породних та інших особливостей. Потреба собаки у поживних речовинах у зв'язку з репродукцією. Потреба у поживних речовинах у цуценят, молодих собак, лактуючих сук, службових, мисливських собак, та собак, які використовуються зі спортивної мети. Типи годівлі собак. Складання раціонів залежно від типу годівлі. Техніка годівлі собак у залежності від обраного типу годівлі. Приготування корму до згодовування. Правила та режим годівлі. Технологія заміни раціонів годівлі. Особливості годівлі цуценят. Годівля цуценят-сиріт. Штучні замінники сучого молока. Організація дослідної справи з вивчення питань годівлі у собаківництві.

Змістовий модуль 10. Інфекційні та інвазійні хвороби собак.

Тема 17. Інфекційні хвороби собак. Основні хвороби собак, розповсюдження, їх класифікація. Ветеринарне законодавство. Загальна характеристика інфекційних хвороб, розповсюдження, короткі етіологічні та патогенетичні дані. Епізоотичні особливості: джерело інфекції, фактор передачі, шляхи інфікування, сезонність, стаціонарність, ланцюги руху збудника. Вірусні інфекції: чума собак, хвороба Ауескі, сказ, інфекційний вірусний ентерит собак, інфекційний вірусний гепатит собак. Бактеріальні інфекції: бактеріальні ентерити,лептоспіроз собак. Мікози собак: тріхофітія, мікроспорія. Характеристика вакцин і рекомендації щодо їхнього застосування.

Тема 18. Інвазійні хвороби собак. Гельмінтози. Основи діагностики. Ознайомлення з методами капрологічного дослідження. Дозування антигельминтиків. Протозоонози, арахноідози та ентомози собак: епізоотичні особливості, діагностика. Біологічний цикл ектопаразитів. Профілактика інвазійних захворювань.

Змістовий модуль 11. Внутрішні незаразні та хірургічні хвороби собак.

Тема 19.Внутрішні незаразні хвороби собак. Хвороби системи дихання, серцево-судинної системи, шлунково-кишкового тракту та печінки, хвороби

порушення обміну речовин. Особливості прояву системних патологій у собак. Етологія, фонові та провокуючі фактори. Основи патогенезу. Особливості діагностики. Терапія, профілактика. Патології алергічного характеру, їх диференціація від мікозів та ектопаразитозів, методи лікування та профілактики.

Тема 20.Хірургічні хвороби та токсикози собак.Основні хірургічні патології у собак, косметичні операції у собак. Основи консервативного та оперативного лікування, післяопераційний період. Правила надання першої допомоги. Основні патології гінекологічного характеру у собак. Акушерські патології у собак. Ускладнення родів і методи рододопомоги. Показання для проведення допомоги оперативними методами. Токсикологія. Особливості отруєнь у собак, найважливіші токсичні сполуки. Патогенетичні процеси при отруєнні, схема порушень діяльності ЦНС. Основи діагностики та постановки діагнозу. Загальні принципи лікування та профілактики.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.
Модуль 1. Морфологія та фізіологія собак.												
Змістовий модуль 1. Вступ. Анатомія та морфологія собаки.												
Тема 1.Вступ.	**4**	1	-	-	-	3	**4**	-	-	-	-	4
Тема 2. Опорно-рухова система та шкіряний покрив.	**10**	3	-	2	-	5	**10**	1	-	-	-	9
Тема 3. Спланхнологія. Ангіологія.	**11**	2	-	2	-	7	**11**	-	1	-	-	10
Разом за змістовим модулем 1	**25**	**6**	-	**4**	-	**15**	**25**	**1**	**1**	-	-	**23**
Змістовий модуль 2. Особливості фізіології собаки.												
Тема 4. Фізіологія рухів та шкіряного покриву.	**14**	2	-	2	-	10	**14**	-	-	-	-	14
Тема 5. Фізіологія внутрішніх органів собаки.	**14**	4	-	2	-	8	**14**	1	-	-	-	13
Разом за змістовим модулем 2	**28**	**6**	-	**4**	-	**18**	**28**	**1**	-	-	-	**27**
Змістовий модуль 3. Фізіологія вищої нервової діяльності собак.												
Тема 6. Фізіологія нервової діяльності собак.	**17**	3	-	4	-	10	**17**	1	1	-	-	15
Тема 7. Вища нервова діяльність собаки.	**17**	3	-	4	-	10	**17**	1	1	-	-	15
Разом за змістовим модулем 3	**34**	**6**	-	**8**	-	**20**	**34**	**2**	**2**	-	-	**30**
Модуль 2. Поведінка собак												
Змістовий модуль 4. Етологічні особливості собак												
Тема 8. Форми поведінки собак.	**20**	6	-	4	-	10	**20**	1	-	-	-	19
Тема 9. Онтогенез та навчання тварин.	**29**	4	-	8	-	17	**29**	1	2	-	-	26
Разом за змістовим модулем 4	**49**	**10**	-	**12**	-	**27**	**49**	**2**	**2**	-	-	**45**
Змістовий модуль 5. Патологічні типи поведінки тварин.												
Тема 10. Патологічні типи поведінки тварин.	**14**	2	-	2	-	10	**14**	-	1	-	-	13
Разом за змістовим модулем 5	**14**	**2**	-	**2**	-	**10**	**14**	-	**1**	-	-	**13**
Модуль 3. Утримання та годівля собак												
Змістовий модуль 6. Особливості росту та розвитку собак.												
Тема 11. Ріст та розвиток собак.	**9**	2	-	2	-	5	**9**	-	1	-	-	8
Разом за змістовим модулем 6	**9**	**2**	-	**2**	-	**5**	**9**	-	**1**	-	-	**8**
Змістовий модуль 7. Технологія утримання собак.												
Тема 12. Правила утримання собак.	**18**	4	-	4	-	10	**18**	1	1	-	-	16
Тема 13. Догляд за собаками.	**16**	2	-	4	-	10	**16**	1	1	-	-	14
Разом за змістовим модулем 7	**34**	**6**	-	**8**	-	**20**	**34**	**2**	**2**	-	-	**30**
Змістовий модуль 8. Годівля собак.												
Тема 14. Особливості травлення у собак.	**5**	2	-	-	-	3	**5**	-	-	-	-	5
Тема 15. Корми для собак.	**18**	4	-	4	-	10	**18**	2	1	-	-	15
Разом за змістовим модулем 8	**23**	**6**	-	**4**	-	**13**	**23**	**2**	**1**	-	-	**20**
Змістовий модуль 9. Нормована годівля собак.												

Тема 16. Нормована годівля собак.	**20**	4	-	4	-	12	**20**	1	1	-	-	18
Разом за змістовим модулем 9	**20**	**4**	-	**4**	-	**12**	**20**	**1**	**1**	-	-	**18**
Модуль 4. Профілактика захворювань собак												
Змістовий модуль 10. Інфекційні та інвазійні хвороби собак.												
Тема 17. Інфекційні хвороби собак.	**18**	4	-	4	-	10	**18**	1	1	-	-	16
Тема 18. Інвазійні хвороби собак.	**16**	2	-	4	-	10	**16**	1	1	-	-	14
Разом за змістовим модулем 10	**34**	**6**	-	**8**	-	**20**	**34**	**2**	**2**	-	-	**30**
Змістовий модуль 11. Внутрішні незаразні та хірургічні хвороби собак.												
Тема 19. Внутрішні незаразні хвороби собак.	**13**	2	-	1	-	10	**13**	1	-	-	-	12
Тема 20. Хірургічні хвороби собак.Акушерство та гінекологія у собак.	**17**	4	-	3	-	10	**17**	-	1	-	-	16
Разом за змістовим модулем 11	**30**	**6**	-	**4**	-	**20**	**30**	**1**	**1**	-	-	**28**
Всього годин	**300**	**60**	-	**60**	-	**180**	**300**	**14**	**14**	-	-	**272**

5. Теми та план лекційних занять
(денна форма навчання)

№ з/п	Назва теми та план	Кількість годин
	Осінній семестр	
1	**Тема 1,2. Вступ. Анатомія та морфологія собаки.** 1. Зміст і значення дисципліни. 2. Основні етапи формування знань про біологію і етологію собак 3. Остеологія. 4. Синдесмологія. 5. Міологія. 6. Шкіряний покрив. 7. Похідні шкіряного покриву.	4
2	**Тема 3. Анатомія та морфологія собаки.** 1. Загальні закономірності будови органів.	2

	2. Топографія організму собаки. 3. Будова системи травлення. 4. Апарат дихання. 5. Будова серцево-судинної системи. 6. Органи сечовиділення та розмноження. 7. Залози внутрішньої секреції	
3	**Тема 4. Фізіологія рухів та шкіряного покриву** 1. Фізіологія м'язів та рухів. 2. Фізіологія шкіри та залоз внутрішньої секреції. 3. Ендокринні функції залоз внутрішньої секреції. 4. Функції похідних шкіряного покриву. 5.Лактація. Молоковіддача.	2
4	**Тема 5. Фізіологія внутрішніх органів собаки** 1. Фізичні властивості крові. Групи крові. 2. Фізіологія серця. Особливості кровообігу у собак. 3. Фізіологія дихання. 4. Фізіологія травлення та метаболізму речовин та енергії. 5. Видільні процеси.	4
5	**Тема 6. Фізіологія нервової діяльності собак.** 1. Будова нервової системи. 2. Органи чуття. 3. Нервові центри та їх властивості. 4. Рецептори та аналізатори собаки.	2
6	**Тема 6,7. Фізіологія вищої нервової діяльності собак.** 1. Аналітична і синтетична діяльність нервової системи 2. Фізіологія ВНД як наука. Вчення академіка І.П.Павлова. 3. Рефлекторна дуга. 4. Безумовні рефлекси, їх класифікація і характеристика. 5.Умовні рефлекси, їх класифікація, характеристика та правила формування.	2
7	**Тема 7. Вища нервова діяльність собаки.** 1. Процеси регуляції нервових імпульсів. 2. Загальні типи нервової системи, індивідуальна різниця проходження умовних рефлексів. 3. Визначення типів ВНД. 4. Основні реакції поведінки собак.	2
8	**Тема 8. Форми поведінки собак.** 1. Класична етологія та зоопсихологія. Методи зоопсихологічних досліджень. 2. Форми поведінки тварин (собак). 3. Форми індивідуальної поведінки та їх функції (локомоція, харчування, дихання, терморегуляція та інш.). 4. Репродуктивна поведінка.	2
9	**Тема 8. Форми поведінки собак.** 1. Соціальна поведінка тварин. 2. Елементи інтелектуальної поведінки тварин. 3. Вплив генетичних факторів на поведінку тварин	4

10	**Тема 9. Онтогенез та навчання тварин.** 1. Онтогенез та адаптивні функції поведінки. 2. Інпринтинг. Депревація. 3. Навчання. Загальна характеристика процесу навчання. 4. Навички тварин. Механізм навчання. 5. Теорія оперантного навчання Б.Ф. Скінера.	4
11	**Тема 10. Патологічні типи поведінки тварин.** 1. Різноманітність патологій ВНД. 2. Причини розвитку неврозів і патологій нервової діяльності, їх усунення. 3. Агресія у собак.	2
	Весняний семестр	
12	**Тема 11. Ріст та розвиток собак.** **1.** Закономірності росту та розвитку собак. 2. Фактори, які впливають на ріст та розвиток собак. 3. Контроль за онтогенезом. 4. Розвиток господарсько-корисних прикмет у собак. 5. Довголіття собак.	2
13	**Тема 12. Технологія утримання собак.** 1.Зоогігієнічні вимоги утримання собак. 2. Обладнання міста утримання при індивідуальному і груповому розташуванні собак. 3. Племінні та службові розплідники: вибір місця забудови, основні споруди, утримання приміщень. 4. Планування племінного розплідника та організація його роботи. 5. Планування розплідника службових собак та організація його роботи.	2
14	**Тема 12. Правила утримання собак.** 1. Правила утримання собак у місті. 2. Організації, які регулюють утримання собак. Закон про охорону тварин. 3. Режим утримання, годівлі та фізичних тренувань службових, племінних та спортивних собак. 4. Особливості утримання цуценят-сиріт. 5. Утримання старих та хворих собак.	2
15	**Тема 13. Догляд за собаками.** 1. Щоденний огляд тварин. 2. Гігієнічні заходи. 3. Приладдя для утримання, чищення та дресирування собак. 4. Техніка безпеки проведення санітарних заходів. 5. Стрижка, тримінг та миття собак різних порід. 6. Вплив фізичних вправ, дресирування та тренінгу на ріст та розвиток тварин. Моціон. 7. Транспортування собак.	2
16	**Тема 14. Особливості травлення у собак.**	2

	1.Особливості травлення у собак. Вплив годівлі на організм та здоров'я собаки. 2. Значення поживних та біологічно-активних речовин для собак. 3. Фактори, які впливають на перетравлення кормів.	
17	**Тема 15. Корми для собак.** 1. Класифікація кормів. 2. Корми тваринного походження та їх поживна цінність. 3. Рослинні корми та їх поживна цінність. 4. Синтетичні азотовмісні речовини. 5. Дріжджі, мінеральні та вітамінні добавки, антибіотики, біогенні речовини та їх цінність. 6. Види промислових кормів для собак. 7. Консерви та їх поживна цінність.	2
18	**Тема 15. Промислові корми для собак.** 1. Сухі комбіновані корми та їх поживна цінність. 2. Інгредієнти сухого раціону. 3. Промислове виробництво сухих кормів. Консерванти корму. 4. Маркетингові концепції. 5. Промислові корми відомих зарубіжних фірм. 6. Промислові корми вітчизняних фірм. 7. Ветеринарні дієти для собак.	2
19	**Тема 16. Нормована годівля собак.** 1.Основні принципи нормованої годівлі собак. 2. Норми годівлі собак різних вікових груп, різної робочої спеціалізації, з урахуванням породних та інших особливостей. 3. Потреба собаки у поживних речовинах у зв'язку з репродукцією. 4. Типи годівлі собак. 5. Техніка годівлі собак у залежності від обраного типу годівлі. 6. Правила та режим годівлі. 7. Особливості годівлі цуценят. Годівля цуценят-сиріт. Штучні замінники сучого молока. 8. Організація дослідної справи з вивчення питань годівлі у собаківництві.	4
20	**Тема 17. Інфекційні хвороби собак. Вірусні інфекції.** 1.Основні хвороби собак, розповсюдження, їх класифікація. 2. Ветеринарне законодавство. 3. Загальна характеристика інфекційних хвороб, розповсюдження, короткі етіологічні та патогенетичні дані. 4. Епізоотичні особливості: джерело інфекції, фактор передачі, шляхи інфікування, сезонність, стаціонарність, ланцюги руху збудника. 5. Вірусні інфекції: чума собак, хвороба Ауескі, сказ,	2

	інфекційний вірусний ентерит собак, інфекційний вірусний гепатит собак.	
21	**Тема 17. Інфекційні хвороби собак. Бактеріальні та грибкові інфекції.** 1. Бактеріальні інфекції: бактеріальні ентерити, лептоспіроз собак. 2. Мікози собак: тріхофітія, мікроспорія. 3. Характеристика вакцин і рекомендації щодо їхнього застосування.	2
22	**Тема 18. Інвазійні хвороби собак.** 1. Гельмінтози. Основи діагностики. 2. Протозоонози собак, епізоотичні особливості, діагностика. 3. Арахноідози, епізоотичні особливості, діагностика. 4.Ентомози собак, епізоотичні особливості, діагностика. Біологічний цикл ектопаразитів. 5. Профілактика інвазійних захворювань.	2
23	**Тема 19.Внутрішні незаразні хвороби собак. Акушерство та гінекологія у собак.** **1.** Хвороби системи дихання, серцево-судинної системи, шлунково-кишкового тракту та печінки, хвороби порушення обміну речовин. 2. Особливості прояву системних патологій у собак. Етологія, фонові та провокуючі фактори. Основи патогенезу. Особливості діагностики. Терапія та профілактика. 3. Патології алергічного характеру, їх диференціація від мікозів та ектопаразитозів, методи лікування та профілактики.	2
24	**Тема 20.Хірургічні хвороби та токсикологія собак.** 1. Основні хірургічні патології у собак. 2. Косметичні операції у собак. 3. Основи консервативного та оперативного лікування, післяопераційний період. 4. Правила надання першої допомоги. 5. Особливості отруєнь у собак, найважливіші токсичні сполуки, основи діагностики та постановки діагнозу. 6. Загальні принципи лікування та профілактики отруєнь.	2
25	**Тема 20.Акушерство та гінекологія у собак.** 1. Основні патології гінекологічного характеру у собак. 2. Акушерські патології у собак. 3. Ускладнення родів і методи рододопомоги. 4. Показання для проведення допомоги оперативними методами	2
	Разом	**60**

6. Теми та план лекційних занять (заочна форма навчання)

№ з/п	Назва теми та план	Кількість годин
1	**Тема 1. Анатомія та морфологія собаки. Особливості фізіології собаки.** 1. Остеологія. Синдесмологія. Міологія. Фізіологія рухів. 2. Шкіряний покрив. Фізіологія шкіри та залоз внутрішньої секреції. 3. Спланхнологія. Ангіологія. 4. Фізичні властивості крові. Групи крові. Особливості кровообігу у собак. 5. Фізіологія дихання. 6. Фізіологія травлення та метаболізму речовин та енергії. 7. Видільні процеси.	2
2	**Тема 2. Фізіологія вищої нервової діяльності собак.** 1. Нервові центри та їх властивості. 2. Аналітична і синтетична діяльність нервової системи. 3. Рецептори та аналізатори собаки. 4. Умовні та безумовні рефлекси, їх класифікація і характеристика. 5. Процеси регуляції нервових імпульсів. 6. Типи ВНД. 7. Основні реакції поведінки собак.	2
3	**Тема 3. Етологічні особливості собаки.** 1. Форми поведінки тварин (собак). 2. Форми індивідуальної поведінки та їх функції (локомоція, харчування, дихання, терморегуляція). 3. Репродуктивна поведінка. 4. Соціальна поведінка собак. 5. Генетика поведінки. Спадковість основних форм поведінки 6. Онтогенез та адаптивні функції поведінки. Інпринтинг. Депревація. 7. Навчання. Загальна характеристика процесу навчання. 8. Теорія оперантного навчання Б.Ф. Скінера.	2
4	**Тема 4. Технологія утримання собак.** 1.Зоогігієнічні вимоги утримання собак. 2. Обладнання міста утримання при індивідуальному і груповому розташуванні собак. 3. Племінні та службові розплідники: вибір місця забудови, основні споруди, утримання приміщень. 4. Правила утримання собак у місті. Закон про охорону тварин. 5. Режим утримання, годівлі та фізичних тренувань службових, племінних та спортивних собак. 6. Гігієнічні заходи. 7. Стрижка, тримінг та миття собак різних порід.	2

	8. Моціон собак. 7. Транспортування собак.	
5	**Тема 5. Корми для собак.** 1. Класифікація кормів. 2. Корми тваринного походження та їх поживна цінність. 3. Рослинні корми та їх поживна цінність. 4. Види промислових кормів для собак. 5. Консерви та їх поживна цінність. 6. Сухі комбіновані корми та їх поживна цінність. 7. Промислове виробництво сухих кормів. Консерванти корму. 8. Маркетингові концепції.	2
6	**Тема 6. Нормована годівля собак.** 1.Основні принципи нормованої годівлі собак. 2. Норми годівлі собак різних вікових груп, різної робочої спеціалізації, з урахуванням породних та інших особливостей. 3. Потреба собаки у поживних речовинах у зв'язку з репродукцією. 4. Типи годівлі собак. Техніка годівлі собак у залежності від обраного типу годівлі. 6. Правила та режим годівлі. **Тема 7. Інфекційні хвороби собак.** 1.Основні хвороби собак, розповсюдження, їх класифікація. 2. Загальна характеристика інфекційних хвороб, розповсюдження, короткі етіологічні та патогенетичні дані. 3. Вірусні інфекції: чума собак, хвороба Ауескі, сказ, інфекційний вірусний ентерит собак, інфекційний вірусний гепатит собак. 4. Бактеріальні інфекції: бактеріальні ентерити, лептоспіроз собак.	2
7	**Тема 7. Інвазійні хвороби собак. Внутрішні незаразні хвороби собак.** 1. Гельмінтози. Основи діагностики. 2. Протозоонози собак, епізоотичні особливості, діагностика. 3. Арахноідози, епізоотичні особливості, діагностика. 4. Ентомози собак, епізоотичні особливості, діагностика. Біологічний цикл ектопаразитів. 5. Профілактика інвазійних захворювань. 6. Внутрішні незаразні хвороби: особливості прояву системних патологій у собак, етологія, фонові та провокуючі фактори, основи патогенезу, особливості діагностики, терапія та профілактика. 7. Основні хірургічні патології у собак і косметичні операції. 8. Акушерство та гінекологія у собак.	2
	Разом	**14**

7. Теми лабораторних занять (денна форма навчання)

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
	Осінній семестр	
1	Вивчення особливостей будови і топографії організму собаки. Вивчення будови опорної системи шкіри, м'язів. Встановлення взаємов'язку органів руху.	2
2	Вивчення будови внутрішніх органів. Правила одержання крові і оцінка її формули, вмісту гемоглобіну.	2
3	Вивчення процесу подразнення і регуляції дії м'язів, їх тонус та поріг збудження. Вивчення процесу лактації та молоковіддачі у собак.	2
4	Вивчення моторики шлунку та кишок. Вивчення правил одержання сечі у тварин та її хімічний аналіз.	2
5	Вивчення дії зорового, слухового та нюхового аналізаторів собаки.	2
6	Вивчення правил формування умовних рефлексів. Застосування правил при дресируванні собак.	2
7	Вивчення типів ВНД. Вивчення методів оцінки зовнішніх ознак нервової діяльності у собак.	2
8	Вивчення методів оцінки переважаючих реакцій поведінки у собак.	2
9	Вивчення форм індивідуальної поведінки собак. Комунікація у псових. Застосування знань·з комунікаційних сигналів для визначення наміру у поведінці собаки за їх зовнішнім виглядом.	2
10	Вивчення методів розвитку базових інстинктів на основі яких формуються робочі якості собак. Формування зовнішніх умов, які сприяють належному розвитку поведінки у тварин.	2
11	Теорія навчання Б.В.Скінера. Вивчення основних правил вироблення поведінки методом оперантного навчання за допомогою ситуаційної гри	4
12	Коректування небажаної поведінки у тварин (за допомогою методикКаренПрайор).	4
13	Обстеження причин розвитку неврозів та фобій у собаки, їх усунення. Вивчення методів коректування агресивної поведінки у собак.	2
	Весняний семестр	
14	Розрахунок оперативного контролю розвитку молодняка собак. Визначення кондиції собак. Визначення віку цуценят по зубах та зовнішньому вигляді.	2
15	Планування племінного розплідника та організація його роботи.	2
16	Планування розплідника службових собак та організація його роботи.	2

17	Добовий огляд собаки. Ознайомлення зі способами гігієнічного догляду за тваринами. Інвентар для утримання, чистки та дресирування собак.	2
18	Грумінг собак різних порід.	2
19	Оцінка якості натуральних та промислових кормів. Смакова якість та поїдаємось кормів.	2
20	Маркетингові концепції виробництва кормів для собак. Маркування упаковки корму. Гарантійний та органолептичний аналіз. Вартість корму.	2
21	Вивчення особливостей годівлі племінних і робочих собак. Особливості годівлі цуценят. Складання раціонів.	2
22	Техніка годівлі собак у залежності від обраного типу годівлі. Приготування корму до згодовування.	2
23	Характеристика вакцин і рекомендації щодо їхнього застосування.	2
24	Клінічні дослідження собаки. Ветеринарна документація. Шляхи і способи терапевтичної дії на організм собаки.	2
25	Гельмінтози. Основи діагностики. Ознайомлення з методами капрологічного дослідження. Дозування антигельминтиків.	2
26	Протозоонози, арахноідози, ентомози собак. Загальна характеристика хвороб. Орієнтировка діагнозу.Біологічний цикл ектопаразитів. Основи профілактики. Методи використання профілактичних засобів.	2
27	Перша допомога при хірургічних патологіях у собак. Допомога при отруєннях. Загальна схема терапії при отруєннях.Диференціація патологій алергічного характеру від мікозів та ектопаразитозів у собак.	2
28	Акушерська допомога при різних ускладненнях. Консервативні та оперативні методи рододопомоги. Підготовка сук до родів.	2
	Разом	**60**

8. Теми практичних занять
(заочна форма навчання)

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Вивчення особливостей будови і топографії організму собаки. Вивчення будови внутрішніх органів. Вивчення дії зорового, слухового та нюхового аналізаторів собаки.	2
2	Вивчення правил формування умовних рефлексів. Типи ВНД. Вивчення методів оцінки зовнішніх ознак нервової діяльності у собак. Вивчення методів розвитку базових інстинктів на основі яких формуються робочі якості собак.	2
3	Теорія навчання Б.В.Скінера. Вивчення основних правил вироблення поведінки методом оперантного навчання за допомогою ситуаційної гри. Коректування небажаної	2

	поведінки у тварин (за допомогою методикКаренПрайор).	
4	Розрахунок оперативного контролю розвитку молодняка собак.Планування племінного та службового розплідника собак та організація їх роботи. Ознайомлення зі способами гігієнічного догляду за тваринами.	2
5	Оцінка якості натуральних та промислових кормів. Вивчення особливостей годівлі племінних і робочих собак. Складання раціонів. Приготування корму до згодовування.	2
6	Характеристика вакцин і рекомендації щодо їхнього застосування. Шляхи і способи терапевтичної дії на організм собаки. Основи діагностики та профілактика інвазійних захворювань собак. Методи використання профілактичних засобів.	2
7	Перша допомога при хірургічних патологіях у собак. Консервативні та оперативні методи рододопомоги.	2
	Разом	**14**

9. Самостійна робота
(денна форма навчання)

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Основні етапи формування знань про біологію і етологію собак.	3
2	Опорно-рухова система та шкіряний покрив.	5
3	Спланхнологія. Ангіологія. Особливостей будови і топографії організму собаки.	7
4	Фізіологія рухів та шкіряного покриву.	5
5	Ендокринні функції залоз внутрішньої секреції.	5
6	Особливості фізіології собаки.Обмін білків, жирів, вуглеводів, мінеральних речовин та види, вітамінів. Обмін енергії та терморегуляція.	8
7	Фізіологія нервової діяльності собак.	10
8	Вища нервова діяльність собаки.Вчення академіка І.П. Павлова	10
9	Форми поведінки собак. Методи зоопсихологічних досліджень. Соціальна поведінка. Еволюція психіки, проблеми інтелекту тварин. Елементи інтелектуальної поведінки тварин	10
10	Вплив зовнішніх факторів на онтогенез поведінки.	4
11	Навчання та навички тварин. Методи навчання. Теорія оперантного навчання Б.Ф. Скінера. Методики КаренПрайор	13
12	Патологічні типи поведінки тварин та методи їх корекції. Фобії у собак.	10
13	Особливості росту та розвитку собак.	5
14	Правила та технології утримання собак.	10
15	Індивідуальний догляд за собакою. Фітнес для собак.	10

	Особливості грумінгу собак різних порід.	
16	Особливості травлення у собак.	3
17	Корми для собак. Промислові корми відомих зарубіжних фірм. Промислові корми вітчизняних фірм. Ветеринарні дієти для собак.	10
18	Нормована годівля собак різних вікових груп, різної робочої спеціалізації, з урахуванням породних та інших особливостей.Організація дослідної справи з вивчення питань годівлі у собаківництві.	12
19	Ветеринарне законодавство. Інфекційні хвороби собак.	10
20	Інвазійні хвороби собак. Особливості діагностики та профілактики. Сучасні профілактичні препарати.	10
21	Внутрішні незаразні хвороби собак. Патології шкіри.	10
22	Хірургічні хвороби собак. Косметичні операції у собак	4
23	Акушерство та гінекологія у собак. Ускладнення родів і методи рододопомоги.	6
	Разом	**180**

10. Самостійна робота (заочна форма навчання)

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Основні етапи формування знань про біологію і етологію собак.	4
2	Анатомія та морфологія собаки. Опорно-рухова система та шкіряний покрив.	9
3	Спланхнологія. Ангіологія. Особливостей будови і топографії організму собаки.	10
4	Фізіологія рухів та шкіряного покриву.	10
5	Ендокринні функції залоз внутрішньої секреції.	4
6	Особливості фізіології внутрішніх органів собаки.Обмін білків, жирів, вуглеводів, мінеральних речовин та види, вітамінів. Обмін енергії та терморегуляція.	13
7	Будова нервової системи. Органи чуття.	5
8	Фізіологія нервової діяльності собак.	10
9	Вища нервова діяльність собаки.Фізіологія ВНД як наука. Вчення академіка І.П. Павлова. Характеристика рефлекторної дуги. Процеси регуляції нервових імпульсів.	15
10	Класична етологія та зоопсихологія. Методи зоопсихологічних досліджень. Форми поведінки собак. Соціальна поведінка. Комунікація у псових. Еволюція психіки, проблеми інтелекту тварин. Елементи інтелектуальної поведінки тварин	19
11	Вплив зовнішніх факторів на онтогенез поведінки.	6
12	Навчання та навички тварин. Методи навчання. Теорія оперантного навчання Б.Ф. Скінера. Методики КаренПрайор	20

13	Патологічні типи поведінки тварин та методи їх корекції. Фобії у собак.	13
14	Особливості росту та розвитку собак.	8
15	Правила та технології утримання собак.Складання режиму утримання, годівлі та фізичних тренувань службових, племінних та спортивних собак. Особливості утримання цуценят-сиріт. Утримання старих та хворих собак.	16
16	Індивідуальний догляд за собакою. Інвентар для утримання, чистки та дресирування собак.Фітнес для собак. Особливості грумінгу собак різних порід.	14
17	Особливості травлення у собак.	5
18	Корми для собак. Дріжджі, мінеральні та вітамінні добавки, антибіотики, біогенні речовини та їх цінність. Промислові корми відомих зарубіжних фірм. Промислові корми вітчизняних фірм. Ветеринарні дієти для собак.	15
19	Нормована годівля собак різних вікових груп, різної робочої спеціалізації, з урахуванням породних та інших особливостей.Особливості годівлі цуценят. Годівля цуценят-сиріт. Штучні замінники сучого молока.Організація дослідної справи з вивчення питань годівлі у собаківництві.	18
20	Ветеринарне законодавство. Клінічні дослідження собаки. Ветеринарна документація.	4
21	Інфекційні хвороби собак:джерело інфекції, фактор передачі, шляхи інфікування, сезонність, ланцюги руху збудника, профілактика.	12
22	Інвазійні хвороби собак. Особливості діагностики та профілактики. Сучасні профілактичні засоби.	14
23	Внутрішні незаразні хвороби собак.	8
	Патології алергічного характеру, їх диференціація від мікозів та ектопаразитозів, методи лікування та профілактики.	4
24	Хірургічні хвороби собак. Косметичні операції у собак	6
25	Акушерство та гінекологія у собак. Ускладнення родів і методи рододопомоги. Показання для проведення допомоги оперативними методами.	6
26	Токсикологія. Особливості отруєнь у собак, патогенетичні процеси при отруєнні. Основи діагностики. Загальні принципи лікування та профілактики.	4
	Разом	**272**

12. Методи навчання

1. Методи навчання за джерелом знань:

1.1. ***Словесні***: розповідь, пояснення, лекція, інструктаж.

1.2. ***Наочні***: демонстрація, ілюстрація.

1.3. ***Практичні***: лабораторний метод, практична робота.

2. Методи навчання за характером логіки пізнання.

2.1.*Аналітичний.*

3. Методи навчання за характером та рівнем самостійної розумової діяльності студентів.

3.1.***Проблемний*** (проблемно-інформаційний)

3.3. ***Дослідницький***

3.4.***Пояснювально-демонстративний***

3. Методи навчання за характером та рівнем самостійної розумової діяльності студентів.

3.1. ***Проблемний*** *(проблемно-інформаційний)*

3.2. ***Частково-пошуковий (евристичний)***

3.3. ***Дослідницький***

3.4. ***Репродуктивний****(суть: можливість застосування вивченого на практиці).*

3.5.***Пояснювально-демонстративний***

4. Активні методи навчання - використання технічних засобів навчання та, тренінги, екскурсії, заняття на виробництві, самооцінка знань, імітаційні методи навчання, використання навчальних та контролюючих тестів, використання опорних конспектів лекцій.

5. Інтерактивні технології навчання - використання мультимедійних технологій.

13. Методи контролю

1. Рейтинговий контроль за 100-бальною шкалою оцінювання ЄКТС.
2. Проведення проміжного контролю протягом семестру (проміжна атестація)
3. Полікритеріальна оцінка поточної роботи студентів:
- рівень знань, продемонстрований на практичних та лабораторних заняттях;
- активність під час обговорення питань, що винесені на заняття;
- результати виконання та захисту лабораторних робіт;
- експрес-контроль під час аудиторних занять;
- самостійне опрацювання теми в цілому чи окремих питань;
- написання рефератів, есе, звітів;
- результати тестування.

14. Розподіл балів, які отримують студенти (*осінній семестр*)

Поточне тестування та самостійна робота						Разом за модулі та СРС	Атестація	Підсумковий тест	Сума
ЗМ 1	ЗМ 2	ЗМ 3	ЗМ 4	ЗМ 5	СРС				
6	6	10	14	4	15	55	15	30	100

Розподіл балів, які отримують студенти (*весняний семестр*)

Поточне тестування та самостійна робота							Разом за модулі та СРС	Атестація	Підсумковий екзамен	Сума
ЗМ 6	ЗМ 7	ЗМ 8	ЗМ 9	ЗМ 10	ЗМ 11	СРС				
2	8	5	5	10	10	15	55	15	30	100

Розподіл балів, які отримують студенти (заочна форма навчання)

Поточне тестування та самостійна робота												Разом за модулі та СРС	Підсумковий екзамен	Сума
ЗМ 1	ЗМ 2	ЗМ 3	ЗМ 4	ЗМ 5	ЗМ 6	ЗМ 7	ЗМ 8	ЗМ 9	ЗМ 10	ЗМ 11	СРС			
3	3	4	6	2	3	3	3	3	5	5	30	70	30	100

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
90 – 100	A	відмінно
82-89	B	добре
75-81	C	
69-74	D	задовільно
60-68	E	
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
1-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

15. Рекомендована література

Базова

1. Братюха С.И. и др. Болезни собак и кошек // Справочноепособие. К.: Вища школа, 2009. – 255 с.
2. Дьюстерн Д. Поведениеживотных: сравнительныеаспекты. - М.: Мир, 2001. - 480 с.

3. Кинология. Учебноепособие для вузов / [Г.И.Блохин, М.Ю.Гладких, А.А.Иванов и др.] – М.: ООО «Изд-во Скрипторий 2000», 2001. – 432с.
4. Мычко Е.Н. Устройствоплеменногопитомника и домашнеесодержание собак. Организация. Строительство. Обустройство. Оборудование. Гигиена. – М.: «Аквариум-Принт», 2008. – 256 с.
5. Поведение собаки: Пособие для собаководов / Мычко Ю.В., СотскаяМ.Н., Беленький В.А., Журавлев Ю.В. – М.: ООО «Аквариум-Принт», 2007. - 400 с.
6. Полищук Ф.И. Кинология: Учебник для высшихучебных заведений / Ф.Й.Полищук, О.Л.Трофименко. – К.: Ирпень: ВТФ «Перун», 2007. – 1000с.
7. Трофименко О.Л. Біотехнія собаки: посіб. Для вищ.навч.закл. / О.Л.Трофименко, Ф.Й. Поліщук, П.П.Лєщинський. – К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2010. – 244 с.
8. Хохрин С.Н. Кормление собак. Справочник. - М.: ВСВ "Серинск", 2007.

Додаткова

1. Белов А.Д., Данилов Е.П., Дукур И.И. и др. Болезни собак. М.: Агропромиздат, 2000. – 368 с.
2. Болезни собак и кошек // Под ред. А.И. Мазуркевича. – Киев. Урожай, 2006. – 432 с.
3. Карпов В.А. Акушерство мелкихживотных. М.: Россельхозиздат, 2004. – 240 с.
4. ЛизПамела. Питание и здоровье собак - М.: ЗАО издательствоЦентрполиграф, 2009-234 с.
5. Льгоис Л., Моррис М (мл.), Хэнд М. Кормление собак и кошек. М.: 2007, - 136 с.
6. Лысенко Ю. Шалабет Н. Служебные собаки на пограничнойзаставе. Учебноепособие. 4.1.2. - М.: "Граница", 2003.
7. Мак-Фарленд Д. Поведениеживотных: Психобиология, этология и эволюция: [пер. с англ.] / Мак-Фарленд Д. – М.: Мир, 1988. – 520с.
8. Прайор К. Не рычите на собаку. - М.: 1997. -380 с.
9. Служебноесобаководство: Сб/Сост. Н.В. Зубко. - М.:ДОСААФ, 2007. - 382с.
10. Журнал “Ветеринарна медицина України”.
11. ClubDogs Клубні собаки: ВГО «Кінологічна Спілка України».